

Vlaams en Nederlands theater tussen kaalslag en asiel

Franz Marijnen Op 28 oktober jongstleden hield de Vlaamse regisseur Franz Marijnen een toespraak in het Haarlemse Teylers Museum. De Vlaamse cultuurminister had de (inmiddels afgetreden) intendant van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg te Brussel verzocht een tiental onderwerpen aan te snijden. Hieronder volgen in bewerkte vorm de hoogtepunten van de lezing over de positie van Vlaamse theatermakers in Nederland, Vlaanderen en ver daarbuiten. De gedreven Vlaming sprak over taal, politiek en vragenstellers in een absurde wereld.

Vlaams asielzoeker voor Nederlands stoplicht

Ik ben geen essayist en geen politiek causeur. Ik ben geen lid van de partij van de minister die mij deze opdracht heeft toebedeeld. Ik ben ook geen lid van de loge en evenmin een trotskist (zoals een Vlaamse minister mij karakteriseerde). Ik ben gewoon een theatermaker die nu iets meer dan vijftig jaar lang aan de slag is in binnen- en buitenland, die er inmiddels zo'n kleine honderd regies op heeft zitten en die weer in zijn geboorte- en vaderland is teruggekeerd.

Het is misschien niet onbekend dat ik nogal wat jaartjes in Nederland heb rondgehangen. Alles begon bij dat legendarische, inmiddels ter ziele gegane Mickery Theater waar Ritsaert ten Cate eind jaren zestig, begin jaren zeventig het Nederlandse publiek en het theaterwereldje

confronteerde met de crème de la crème van het in rep en roer staande wereldtheater en met een resem van eigenzinnige projecten van eigen makelij.

Het was niet makkelijk, die eerste jaren in Nederland, maar afspraken waren afspraken. Ik wist te allen tijde waar ik aan toe was. Bij problemen wist ik bij wie ik terecht kon, en naar een juist en goed verhaal werd goed geluisterd. Al was het toen voor een tweeëndertigjarige Belg niet echt gemakkelijk om een van Nederlands belangrijkste gezelschappen te leiden. En mijn auto met Belgische nummerplaat was een uitverkoren doelwit. Voor een stoplicht tikte een knaap op mijn ruit en toen ik die opendraaide zei hij met dodelijke ernst dat wanneer het licht op groen ging, ik door mocht rijden.

Kenmerk van het Nederlands theaterklimaat was een voor ons Vlamingen ongekende tolerantie voor alles wat honderdtwintig kilometer zuidelijker nog totaal taboe was. Ik maakte bij het ro Theater in Rotterdam *Het Liefdesconcilie* van Oscar Panizza; de recensent van een vooraanstaande Vlaamse krant, *De Standaard*, werd geschorst omdat hij het aangedurfd had een gunstige recensie te schrijven over deze heiligschennende voorstelling. Geplande voorstellingen in België werden door horige en politiek benoemde theaterdirecteuren geannuleerd. In Nederland lag niemand er wakker van. Dat was ook de tijd dat een paar vooruitstrevende theatermakers in Brussel door een uiterst brutale politie-interventie uit de Beursschouwburg werden geranseld. Het grootste deel van hen vond later trouwens een veilig onderkomen in Nederland.

De asielfunctie voor Vlaamse theatermakers bestaat dus al een tijdje. Vroeger was die zeer belangrijk vanuit artistiek oogpunt, vandaag hoofdzakelijk vanuit economische overwegingen. Zonder Nederland zou de helft van de Vlaamse gezelschappen reeds lang opgedoekt zijn. Bij navraag bleek vooral dat sappige Vlaams en het zo 'los-vanuit-de-buikspelen' indruk te maken op de stijve calvinisten. De Vlaamse respectieve ministers van Cultuur zijn maar wat blij geweest met die Vlaamse golf. Hoe dan ook, we zijn er alleen maar beter van geworden.

Vlamingen breken alleen thuis niet door Vlaamse kunstenaars uit diverse disciplines zijn inmiddels begonnen aan een onweersaanbare internationale doorbraak. Het nodige respect vinden zij ver over onze grenzen. Hun centen komen uit Amsterdam, Parijs, Wenen, Salzburg, Berlijn, New York. Thuis worden ze gepaaid met een aalmoessubsidie - als ze die al krijgen - en met een cultureel ambassadeurschap zonder

cd-status, met wat centjes, meestal niet eens voldoende om de deurwaarder te paaieren. Of gaat het hier gewoon om zwijggeld? Ze maken hun voorstellingen in behoorlijk uitgeruste buitenlandse schouwburgen en vinden in eigen land niet een behoorlijk podium om hun werk te tonen.

Nederland staat volgebouwd met theaters, het een al lelijker en onbespeelbaarder dan het andere en er wordt maar doorgebouwd alsof er niets aan de hand is. Maar er is wel iets aan de hand. De schouwburgboeren - zo heet de club in de theatervolksmond - zitten met de handen in het haar, want ze krijgen hun seizoenaanbod niet rond.

Waar in Nederland een en ander nog in overleg gebeurt, is er bij ons alleen maar sprake van historische wildgroei en toeval. De drie grote Vlaamse steden hadden grote gezelschappen die in hun beste jaren in de buurt kwamen van een repertoiregezelschap, maar die nu door systematische uitholling en artistiek mindere periodes in een moeilijke situatie verkeren. In het vruchtbare Vlaamse theaterlandschap wordt om het uur een nieuwe groep geboren, die ook wel wat van de subsidiekoek wil. In de algehele vernieuwingsdrang, luid aangemoedigd door de Vlaamse kritiek, worden de drie stedelijke gezelschappen bovendien gezien als geldverslindend en ouderwets.

Ik ben voorstander van één groot repertoiregezelschap. De drie samen hebben amper voldoende stevige acteurs en actrices om een groot, behoorlijk gezelschap te bevolken en er is nauwelijks genoeg geld om één repertoiregezelschap in stand te houden. Het schaarse groepje regisseurs dat in staat is om met dwingende factoren en met die omvang om te gaan, pendelt nu al tussen de drie gezelschappen en komt in een carrousel terecht waarbij het transfersysteem in het betaald voetbal mager afsteekt.

Theater is wereldtheater

Theater bestaat alleen maar uit gelijkenissen. Theatermakers zijn waar ook ter wereld uitwisselbaar waar het gaat om hun twijfels, hun overtuigingen, hun fantastische denkbeelden en hun intiemste beschouwingen. Theater is waar ook ter wereld dezelfde zinnelijke uitwisseling en al die talen waarin dat gebeurt staan garant voor het behoud van de respectieve overleveringen en het archief van de respectieve verledens. De grote verhalen van de mensheid gaan over zoveel tongen, langs zoveel talen, in eindeloos veel landen.

Het Mickery Theater was een prachtige smeltkroes van het wereldtheater, waar in de gekste talen steeds weer dezelfde vragen werden gesteld en wat is goed theater anders dan het goed stellen van goede vragen?

Hamlet, een van de belangrijkste stukken van het wereldrepertoire, begint met de hamvraag: 'Who is there - Wie daar?' Koning Lear vraagt: 'Kan iemand mij zeggen wie ik ben?'

In *Wachten op Godot* vraagt een van de personages: 'Wij beginnen toch niet iets te betekenen?' Isabella vraagt in *Measure for measure*: 'To whom should I complain?' Ophelia vraagt in *Hamlet*: 'Kan iemand mij vertellen wat deze voorstelling betekent?' et cetera, et cetera.

Vlamingen en Nederlanders hebben de ongehoorde luxe dat ze die vragen in dezelfde taal kunnen stellen, namelijk in het Nederlands. Dat is onze taal, van Oostende tot Leeuwarden, en die taal maakt ons tot gelijken. De prachtige natuurlijke grens die de Moerdijk heet, heeft door de eeuwen heen de protestanten en roomsen voor verdere slachtpartijen behoord. Dezelfde grens is reeds lang door theatermakers beslecht. De uitwisseling gebeurt nu langs supersnelwegen, over ruime bruggen en straks ook met de supersnelle trein. Het Zuidelijk Toneel in Eindhoven heeft niet alleen een Vlaams artistiek leider, ook het gezelschap

bestaat hoofdzakelijk uit Vlamingen. Zelfs de woonplaats speelt geen rol meer. Dagelijks gaat een horde Vlaamse theatermakers de snelweg op naar Nederland.

Ikzelf stel alles in het werk om dat proces vanuit de andere richting op gang te brengen. In Brussel regisseren dit seizoen drie Nederlandse regisseurs en spelen acteurs zoals André van den Heuvel, Peter Tuinman, Wim van der Grijn en Hans Ligtvoet. We hebben opdrachten gegeven aan Nederlandse schrijvers.

Asiel voor toekomstige vertellers

En het theater zelf? Waarom het theaterlandschap reorganiseren als het theater buiten schot blijft en ontsnapt aan een grondige doorlichting van zijn functie en bestaansreden in deze *fin de siècle*? Is de stuurlaarsheid niet verankerd in de grote vraag wat het theater vandaag nog te betekenen, wat het nog te melden heeft? Daar waar repressie heerst is theater op zijn best; daar waar ze opgeheven wordt weet het theater met zichzelf geen blijf en baadt het in zijn eigen luxe.

Wat moet je met theater dat niet meer rendeert, dat moet voldoen aan rigoureuze quota wat aantal voorstellingen betreft en waar de publiekstoeloop je subsidiaire marktwaarde bepaalt? Wat moet je met een theater dat zich niet elke dag met de zo begeerde vernieuwing bezighoudt, maar zorgvuldig probeert iets te laten gedijen op vijandige en onvruchtbare grond?

Laat ons eerlijk zijn: het theater als dagelijkse stoorzender, als thermometer van het collectieve geheugen is voorbij. De grote brandhaarden zijn elk moment van de dag binnen handbereik. Met de snelheid van het licht zappen we langs de grote gebeurtenissen in de wereld. Absurde *faits divers* wisselen af met de gruwelijkste uitingen van onze hardleersheid. De moorddadigste aller eeuwen is nog niet voorbij en de zoektocht van de mens

naar zichzelf en zijn wereld blijkt een aaneenschakelijking van *déjà vu*'s en valkuilen. Wat moet theater, het middel om mensen samen te brengen, in een tijd waarin xenofobie een even ongeneeslijke ziekte blijkt als aids, maar dan zonder enig internationaal onderzoek naar oorsprong en bestrijding?

We staan op de drempel van een nieuwe eeuw, die als een van de belangrijkste opdrachten heeft: cultuur en rede weer met elkaar te verzoenen. De consumptiemaatschappij zal exploderen omdat er hoogstwaarschijnlijk geen geld meer zal zijn om te consumeren. Misschien wordt dan het theater weer belangrijk, wordt het weer een toevluchtsoord. Misschien wordt het de plek waar de nieuwe generaties het verleden opnieuw tot leven wekken, om het op een andere manier te vertellen.

Bibliografische gegevens

Marijnen, F. (1996) 'Vlaams en Nederlands theater tussen kaalslag en asiel'. In: *Boekmancahier*, jrg. 8, nr. 27, 85-87.

Franz Marijnen

werkte als regisseur in Duitsland, Nederland en België en was in 1996 intendand bij de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel